

MIROŚLAWA MELEZINI

Instytut Prawa i Administracji
Państwowa Wyższa Szkoła Informatyki i Przedsiębiorczości w Łomży

Polityka karna sądów w kontekście reformy prawa karnego. Wstępne wyniki badań

Przedmiotem niniejszych rozważań jest polityka karna sądów, realizowana w 2005 r., 2010 r. oraz w latach 2014–2015¹. Zadaniem niniejszego opracowania jest odtworzenie obrazu orzecznictwa sądów w sprawach karnych na podstawie danych statystyki sądowej dotyczących orzeczonych środków reakcji prawnokarnej i podjęcie próby ustalenia, czy w polityce karnej realizowanej w 2015 r. zarysowały się nowe tendencje. Podstawowym celem analizy jest udzielenie odpowiedzi na pytanie, czy reforma prawa karnego, wprowadzona ustawą z dnia 20 lutego 2015 r.², obowiązująca od 1 lipca 2015 r., wpłynęła na oczekiwane zmiany w orzecznictwie sądów, oceniane w kontekście racjonalizacji praktyki wymiaru sprawiedliwości w odniesieniu do tak zwanej drobnej i średniej przestępczości.

Z podjęciem próby oceny zmian w orzecznictwie sądów w 2015 r. wiązą się pewne ograniczenia, które należy mieć na uwadze przy analizie danych statystycznych z tego roku, a zwłaszcza przy porównywaniu tych danych z danymi z lat wcześniejszych. Przede wszystkim należy zwrócić uwagę, że prezentowane dane liczbowe za rok 2015 obejmują dwa różne okresy z punktu widzenia stanu prawa karnego, mianowicie: pierwsze półrocze tego roku, tj. okres do 1 lipca, to czas, w którym obowiązywał kodeks karny w brzmieniu przed reformą prawa karnego z 2015 r., oraz drugie półrocze, tj. okres od 1 lipca 2015 r. do końca tego roku, kiedy to obowiązywał nowo ukształtowany stan prawny, zmieniony w wyniku rozległej nowelizacji kodeksu karnego przez ustawę z dnia 20 lutego 2015 r.,

¹ Wstępne, fragmentaryczne wyniki badań przedstawiłam w artykule pt. *Zmienione przepisy o karze ograniczenia wolności. Wstępne wyniki badań praktyki*, który zostanie opublikowany w książce pod red. J. Majewskiego, stanowiącej pokłosie XIII Bielańskiego Kolokwium Karnistycznego w Warszawie.

² Ustawa z dnia 20 lutego 2015 r. o zmianie ustawy — Kodeks karny oraz niektórych innych ustaw, Dz.U. z 2015 r. poz. 396.

odzwierciedlający zmodyfikowany sposób reakcji karnej na czyn zabroniony, To sprawia, że ocena wpływu zmian wprowadzonych na mocy noweli z 2015 r. na kształt polityki karnej w 2015 r. jest bardzo ograniczona i stanowi jedynie próbę uchwycenia zarysowujących się tendencji w orzecznictwie sądów. Trzeba podkreślić, że gruntowna weryfikacja funkcjonowania nowych rozwiązań wymaga dłuższego okresu, co najmniej 2–3 lat, ze względu na potrzebę wdrożenia pracowników wymiaru sprawiedliwości do praktycznego stosowania nowych przepisów i stopniowego przyzwyczajania się praktyków prawa do nowej „filozofii” karania. Inne ograniczenia wiążą się z faktem, że analizowane dane za rok 2015 dotyczą wyłącznie skazań przez sądy rejonowe i okręgowe w pierwszej instancji³, albowiem nie ma jeszcze statystyki prawomocnych skazań. Należy jednak odnotować, że rozstrzygnięcia sądów drugiej instancji w niewielkim stopniu zmieniają obraz orzecznictwa, jako że udział skazań przez sądy okręgowe jest bardzo mały, na przykład w 2012 r. wyniósł 2% ogółu skazań i dotyczył 8042 skazanych.

Zanim przejdę do analizy orzecznictwa sądów, warto przypomnieć, jakie założenia i cele polityczno-kryminalne przyświecały reformie prawa karnego. Podstawowym założeniem była racjonalizacja polityki karnej, której prognozowanym efektem ma być zmniejszenie — niewspółmiernej do stanu zagrożenia przestępczości — populacji więziennej, a w szczególności radykalne zmniejszenie liczby osób oczekujących na wykonanie orzeczonej kary pozbawienia wolności (ponad 40 tys. osób). Diagnoza przyczyn nadmiernej liczby wykonywanych kar pozbawienia wolności wykazała, że jest to rezultat w szczególności nadużywania w praktyce wymiaru sprawiedliwości kary pozbawienia wolności z warunkowym zawieszeniem jej wykonania. Ustalono, że niemal połowa osadzonych w zakładach karnych przebywa tam ze względu na zarządzenie wykonania kary pozbawienia wolności z warunkowym zawieszaniem jej wykonania. W tej sytuacji uznano, że muszą nastąpić zmiany w polityce karnej drogą zmian w strukturze orzekanych kar.

Przyjęto, że zmiana sposobu reagowania na przestępczość powinna polegać w szczególności na radykalnym ograniczeniu zakresu stosowania kary pozbawienia wolności z warunkowym zawieszeniem jej wykonania, które jednak nie może prowadzić do zwiększenia liczby orzekanych kar bezwzględnie pozbawienia wolności. Wskazano, że należy doprowadzić do znacznie częstszego orzekania kar

³ Wykorzystane w opracowaniu dane liczbowe za rok 2015 pochodzą ze sprawozdań statystycznych Ministerstwa Sprawiedliwości, dotyczących osobno osób osadzonych w pierwszej instancji przez sądy rejonowe i sądy okręgowe (sumowania danych i obliczeń dokonała autorka). Materiał źródłowy danych statystycznych został uzyskany dzięki uprzejmości Pani Naczelnik Wydziału Statystycznej Informacji Zarządczej, Departamentu Strategii i Funduszy Europejskich Ministerstwa Sprawiedliwości, której składam serdeczne podziękowanie. Dane liczbowe za rok 2005, 2010 i 2014 pochodzą z Rocznika Statystycznego RP Głównego Urzędu Statystycznego (obliczenia zostały dokonane przez autorkę).

nieizolacyjnych, tj. grzywny samoistnej i kary ograniczenia wolności⁴. W uzasadnieniu rządowego projektu stwierdzono, że karę pozbawienia wolności z warunkowym zawieszeniem jej wykonania należy zamienić niemal w całości na orzekanie grzywny i szerzej ujętej kary ograniczenia wolności⁵. Docelowo oczekuje się, że kara grzywny będzie stanowić 60% ogółu orzeczonych kar, kara ograniczenia wolności — 20 %, a pozostałą część będzie stanowić kara pozbawienia wolności — w większości w zawieszeniu⁶.

Założenia i cele reformy prawa karnego przełożyły się na nowe rozwiązania normatywne, wprowadzone ustawą z 20 lutego 2015 r., które mają zapewnić ich realizację. Do najważniejszych z punktu widzenia praktyki stosowania prawa należy zaliczyć: 1) radykalne ograniczenie możliwości orzekania kary pozbawienia wolności z warunkowym zawieszeniem jej wykonania — tylko do kary orzeczonej w rozmiarze nieprzekraczającym roku i pod warunkiem, że sprawca w czasie popełnienia przestępstwa nie był skazany na karę pozbawienia wolności, 2) rozszerzenie podstaw orzekania kar nieizolacyjnych w następstwie wprowadzenia alternatywnego zagrożenia grzywną, karą ograniczenia wolności albo karą pozbawienia wolności we wszystkich ustawowych zagrożeniach związanych z typem czynu zabronionego, w których kara nie przekracza 8 lat pozbawienia wolności, 3) zmodyfikowanie treści zasady *ultima ratio* kary bezwzględnej pozbawienia wolności przez ustanowienie przy zagrożeniu alternatywnym zasady *ultima ratio* kary pozbawienia wolności w ogóle, a więc także kary pozbawienia wolności z warunkowym zawieszeniem jej wykonania, jeżeli w zagrożeniu występuje kara pozbawienia wolności nieprzekraczająca 5 lat, 4) uchylenie dyrektywy zakazującej orzekania grzywny, jeżeli dochody sprawcy, jego stosunki majątkowe lub możliwości zarobkowe uzasadniały przekonanie, że sprawca grzywny nie uiszczy i nie będzie jej można ściągnąć w drodze egzekucji, 5) gruntowne przebudowanie treści kary ograniczenia wolności, tj. przekształcenie tej kary w wielopostaciowy środek reakcji karnej (także z możliwością stosowania systemu dozoru elektronicznego) umożliwiający zróżnicowane komponowanie stopnia dolegliwości tej kary w zależności od potrzeb konkretnego przypadku⁷ oraz wydłużenie czasu, na jaki może być orzeczona kara ograniczenia wolności z 12 miesięcy do 2 lat, 6) wprowadzenie

⁴ Zob. A. Zoll, *Założenia i cele najnowszych zmian w przepisach o karach i innych środkach reakcji na czyn zabroniony*, [w:] *Kary i inne środki reakcji na czyn zabroniony w świetle noweli do Kodeksu karnego z 20 lutego 2015 r.*, red. J. Majewski, Warszawa 2016, s. 9–11.

⁵ Uzasadnienie rządowego projektu ustawy o zmianie ustawy — Kodeks karny oraz niektórych innych ustaw z projektami aktów wykonawczych z 15 maja 2014 r., druk nr 2393, s. 1–5.

⁶ Zob. Uzasadnienie rządowego projektu, część IX „Ocena skutków regulacji”, s. 126–127.

⁷ W wyniku nowelizacji kodeksu karnego na mocy dwóch ustaw z dnia 11 marca 2016 r., tj. ustawy o zmianie ustawy — Kodeks karny oraz ustawy — Kodeks karny wykonawczy (Dz.U. z 2016 r. poz. 428) i ustawy o zmianie ustawy — Kodeks postępowania karnego oraz niektórych innych ustaw (Dz.U. z 2016 r. poz. 437), które weszły w życie dnia 15 kwietnia 2016 r., kształt prawny kary ograniczenia wolności został istotnie zmodyfikowany w szczególności przez usunięcie

instytucji tak zwanej kary mieszanej (dwurodzajowej), tj. krótkoterminowej kary pozbawienia wolności i kary ograniczenia wolności do 2 lat, która — jak podkreśla się w uzasadnieniu rządowego projektu — „powinna być szczególnie atrakcyjna w przypadku poważniejszych występów”⁸, 7) rozszerzenie możliwości stosowania warunkowego umorzenia postępowania karnego na wszystkie przestępstwa zagrożone karą pozbawienia wolności nieprzekraczającą 5 lat⁹.

Przystępując do analizy orzecznictwa sądów, trzeba zacząć od ogólnej struktury skazań w porównywanych latach. Dane z tego zakresu ukazuje tabela 1.

Tabela 1. Skazania przez sądy powszechne za przestępstwa ścigane z oskarżenia publicznego w 2005, 2010 i 2014 r. oraz skazania w pierwszej instancji przez sądy rejonowe i okręgowe w 2015 r. za przestępstwa ścigane z oskarżenia publicznego

Wyszczególnienie	2005		2010		2014		2015*	
	l.b.	%	l.b.	%	l.b.	%	l.b.	%
Ogółem skazani	504 281	100	432 891	100	295 353	100	278 402	100
Kara dożywotniego pozbawienia wolności	34	0,0	27	0,0	23	0,0	19	0,0
Kara 25 lat pozbawienia wolności	133	0,0	97	0,0	66	0,0	70	0,0
Kara pozbawienia wolności	334 378	66,3	290 669	67,1	199 167	67,4	180 039	64,7
z tego:								
- bezwzględna	42 969	8,5	39 582	9,1	35 633	12,1	40 256	14,4
- z warunkowym zawieszeniem	291 409	57,8	251 087	58,0	163 534	55,4	139 783	50,2
Kara ograniczenia wolności	67 254	13,3	49 692	11,5	33 009	11,2	36 549	13,1
w tym:								
- z warunkowym zawieszeniem	2 848	4,2	1 332	2,7	897	2,7	701	1,9
- z systemem dozoru elektronicznego	x		x		x		126	0,3
Kara mieszana	x		x		x		735	0,3
w tym:								
- pozbawienie wolności z warunkowym zawieszeniem							17	2,3
Grzywna samoistna	100 968	20,0	92 329	21,3	63 078	21,3	60 539	21,7
w tym:								
- z warunkowym zawieszeniem	3 551	3,5	1 660	1,8	998	1,6	766	1,3
Orzeczony wyłącznie środek karny	1 514	0,3	77	0,0	10	0,0	98	0,0
Warunkowe umorzenie postępowania (% osądzonych)	30 364	5,2	24 913	5,3	27 418	7,9	26 153	8,1
Odstąpiono od wymierzenia kary	1 096	0,2	643	0,1	544	0,1	458	0,2
Środki poprawcze i wychowawcze	b.d.		b.d.		b.d.		40	0,0

*Prezentowane dane statystyczne za 2015 rok nie uwzględniają w strukturze kar orzeczonych 313 skazań przez sądy okręgowe, figurujące w zbiorczym zestawieniu statystycznym Ministerstwa Sprawiedliwości jako „inne skazania”, wśród których mieszczą się skazania na karę ograniczenia wolności, grzywnę samoistną, orzeczone wyłącznie środki karne oraz środki wychowawcze i poprawcze (art. 10§ 4 k.k.).

Źródło: Sprawozdania statystyczne Ministerstwa Sprawiedliwości (opracowanie własne).

formy wykonywania kary ograniczenia wolności z zastosowaniem systemu dozoru elektronicznego oraz polegającej na wykonywaniu obowiązku określonego w art. 72 § 1 pkt 4–7 a k.k.

⁸ Uzasadnienie rządowego projektu, s. 12.

⁹ Modyfikacja treści warunkowego umorzenia postępowania karnego nastąpiła na mocy nowelizacji kodeksu karnego ustawą z 27 września 2013 r. o zmianie ustawy — Kodeks postępowania karnego oraz niektórych innych ustaw (Dz.U. z 2013 r. poz. 1247 ze zm.), uzupełnionej następnie nowelą z dnia 20 lutego 2015 r. (zob. przypis 2), przy czym obie ustawy weszły w życie 1 lipca 2015 r.

Z danych zamieszczonych w tabeli wynika, że w 2015 r. w orzecznictwie sądów nastąpiły pewne zmiany, choć ich skala nie jest pokaźna, a niektóre z nich idą w kierunku przeciwnym do oczekiwanych.

Na wstępie należy odnotować, że w porównywalnych latach w strukturze kar orzeczonych nieustannie dominuje kara pozbawienia wolności, która stanowi ponad 60% ogółu kar. W 2015 r. udział skazań na karę pozbawienia wolności w porównaniu z 2014 r. zmniejszył się z 67,4% do 64,7%, czyli tylko o 2,7 punktów procentowych. Niepokojąca tendencja zarysowała się w obrazie stosowania kary bezwzględnej pozbawienia wolności. Otóż w analizowanych latach z roku na rok wyraźnie zaznaczył się wzrost udziału skazań na tego rodzaju karę. Jeszcze w 2005 r. odsetek skazań na karę bezwzględnej pozbawienia wolności wynosił 8,5%, w 2010 r. powiększył się do 9,1%, natomiast w ostatnich dwóch analizowanych latach wzrósł najpierw do 12,1%, a następnie — w 2015 r. — aż do 14,4%. Od chwili wejścia w życie kodeksu karnego z 1997 r. nie odnotowano tak wysokiego udziału kary bezwzględnej pozbawienia wolności w strukturze kar orzeczonych. W latach 1997–2013 odsetek skazań na karę bezwzględnej pozbawienia wolności kształtował się na poziomie 8,5%–13,8%, przy czym najczęściej nie przekraczał poziomu 10%. Warto przy tym zauważyć, że przy zmniejszonej w 2015 r. w stosunku do 2014 r. ogólnej liczbie skazań (z 295 353 do 278 402) wyraźnie wzrosła liczba skazań na karę bezwzględnej pozbawienia wolności (z 35 633 w 2014 r. do 40 256 w 2015 r.), a przecież to liczby bezwzględne skazań na tego rodzaju karę współwyznaczają populację więzienną. Analizując rolę kary bezwzględnej pozbawienia wolności w polityce karnej, nie można przeoczyć tego, że kara bezwzględnej pozbawienia wolności w obecnym stanie prawnym jest nie tylko samodzielną karą, lecz stanowi ponadto element tak zwanej kary mieszanej, a w tej postaci została orzeczona wobec 718 skazanych (w 17 kolejnych wypadkach została orzeczona z warunkowym zawieszeniem jej wykonania). W rezultacie w 2015 r. kara bezwzględnej pozbawienia wolności została orzeczona wobec 40 974 skazanych, co stanowi 14,7% ogółu skazań.

Pozytywnym i oczekiwanym zjawiskiem jest zmniejszenie udziału skazań na karę pozbawienia wolności z warunkowym zawieszeniem jej wykonania (z 58,0% w 2010 r. do 55,4% w 2014 r. i do 50,2% w 2015 r.). Warto przy tym zauważyć, że proces ograniczania stosowania kary pozbawienia wolności z warunkowym zawieszeniem jej wykonania rozpoczął się już wcześniej (w zasadzie od 2011 r.) i był następstwem powszechnej krytyki masowego stosowania tego środka probacyjnego, orzekanego często w tak zwanej postaci prostej, tj. bez dozoru i bez nałożenia jakiegokolwiek obowiązku. W 2015 r. liczba orzeczonych kar pozbawienia wolności z warunkowym zawieszeniem zmniejszyła się ze 163 594 w 2014 r. do 139 783. Nadal jednak kara pozbawienia wolności z warunkowym zawieszeniem jej wykonania pozostała najczęściej stosowanym środkiem reakcji prawno-karnej. Reforma prawa karnego z 2015 r. pozwala jednak oczekiwać, że nastąpi

dalsze, stopniowe ograniczanie stosowania tego środka probacyjnego. Ten trend wymuszają zmiany uregulowań wprowadzone na mocy ustawy z dnia 20 lutego 2015 r., które radykalnie ograniczyły potencjalny zakres stosowania kary pozbawienia wolności z warunkowym zawieszeniem jej wykonania. Niestety, w praktyce orzeczniczej, wbrew celom reformy, spadek orzekania kary pozbawienia wolności z warunkowym zawieszeniem jej wykonania pociągnął za sobą przede wszystkim wzrost udziału skazań na karę bezwzględnego pozbawienia wolności, a tylko w niewielkim stopniu wzrost udziału skazań na karę ograniczenia wolności czy grzywnę samoistną. Wydaje się, że w tym obszarze potrzebna jest zmiana polityki karnej. Zgodnie z założeniami reformy prawa karnego karę pozbawienia wolności z warunkowym zawieszeniem jej wykonania powinna zastąpić kara ograniczenia wolności czy grzywna samoistna, a nie kara bezwzględnego pozbawienia wolności.

Niewielkie zmiany nastąpiły w orzekaniu kary ograniczenia wolności. Udział kary ograniczenia wolności w strukturze skazań powiększył się z 11,2% w 2014 r. do 13,1% w 2015 r., lecz był niższy od odnotowanego w 2005 r., w którym ukształtował się na poziomie 13,3%. Należy dodać, że nowa forma (postać) kary ograniczenia wolności, polegająca na obowiązku pozostawania skazanego w miejscu stałego pobytu lub w innym wyznaczonym miejscu z zastosowaniem systemu dozoru elektronicznego, w ciągu 6 miesięcy obowiązywania nowej regulacji została orzeczona wobec 126 skazanych, co stanowiło 0,3% orzeczonych kar ograniczenia wolności. Była zatem stosowana bardzo rzadko. Niestety, na podstawie dostępnych danych statystycznych nie było możliwe ustalenie, czy ta postać kary ograniczenia wolności stanowiła wyłączną formę tej kary, czy została orzeczona łącznie z innymi. Na marginesie warto w tym miejscu odnotować, że na mocy nowelizacji kodeksu karnego ustawą z dnia 11 marca 2016 r. o zmianie ustawy — Kodeks karny oraz ustawy — Kodeks karny wykonawczy¹⁰ system dozoru elektronicznego został usunięty z treści kary ograniczenia wolności. Trzeba też zaznaczyć, że w związku z rezygnacją przez ustawę z dnia 20 lutego 2015 r. z instytucji warunkowego zawieszenia wykonania kary ograniczenia wolności oraz grzywny samoistnej udział skazań na tego rodzaju środki reakcji karnej w 2015 r. w porównaniu do 2014 r. zmniejszył się — z 2,7% do 1,9% ogółu orzeczonych kar ograniczenia wolności oraz z 1,6% do 1,3% ogółu orzeczonych grzywien samoistnych.

Mając na uwadze, że kara ograniczenia wolności na mocy noweli z dnia 20 lutego 2015 r. została gruntownie zreformowana, warto dodatkowo przytoczyć dane statystyczne ilustrujące kilka aspektów jej funkcjonowania. Jeżeli chodzi o wymiar kary ograniczenia wolności, dane dotyczące tej kwestii przedstawia tabela 2.

¹⁰ Zob. przypis 7.

Tabela 2. Wymiar kary ograniczenia wolności w latach 2005, 2010 i 2014 oraz w 2015 r.

Wyszczególnienie	2005		2010		2014		2015*	
	l.b.	[%]	l.b.	[%]	l.b.	[%]	l.b.	[%]
Ogółem	67 254	100	49 692	100	33 009	100	36 549	100
do 6 miesięcy	38 799	57,7	27 976	54,5	18 595	56,3	19 381	53,0
pow. 6 mies. do 1 roku	28 455	42,3	22 616	45,5	14 414	43,7	15 803	43,2
pow. 1 roku do 2 lat	x		x		x		1365	3,7

Źródło: Sprawozdania statystyczne Ministerstwa Sprawiedliwości (opracowanie własne).

Z analizy prezentowanych danych wynika, że kara ograniczenia wolności, tak jak dotychczas, najczęściej orzekana była w wymiarze krótszym — do 6 miesięcy (w 2015 r. — 53%), aczkolwiek udział takich kar w porównaniu z 2014 r. nieco się zmniejszył (o 3,3 punkty procentowe). Nieznacznie zmniejszył się też udział kary ograniczenia wolności w wymiarze powyżej 6 miesięcy do roku (z 43,7% w 2014 r. do 43,2% w 2015 r.). Natomiast w związku z podwyższeniem przez nowelę z dnia 20 lutego 2015 r. górnej rodzajowej granicy kary ograniczenia wolności z 12 miesięcy do 2 lat odnotowano też przypadki kary ograniczenia wolności orzeczonej w wymiarze powyżej roku do 2 lat. Na takie kary skazano 1365 osób, co stanowi 3,7% ogółu orzeczonych kar. Z faktu wzrostu odsetka kar w wymiarze najdłuższym nie można jednak wyciągać wniosku o zaostrzeniu orzecznictwa sądów, albowiem należy pamiętać, że w ramach zmodyfikowanego systemu ustawowych zagrożeń za występki nowa regulacja (art. 37a k.k.) stworzyła możliwość orzekania kary ograniczenia wolności także za występki poważniejsze, zagrożone karą pozbawienia wolności nieprzekraczającą 8 lat. Nasilenie dolegliwości kary ograniczenia wolności może się zatem wiązać z zastosowaniem kary ograniczenia wolności do sprawców poważniejszych występów.

Dane dotyczące czasu wykonywania obowiązku określonego w art. 34 § 1a pkt 2 k.k. z zastosowaniem systemu dozoru elektronicznego, orzeczonego jako forma kary ograniczenia wolności, przedstawia tabela 3. Górna granica tego obowiązku była wyznaczona na 12 miesięcy.

Tabela 3. Kara ograniczenia wolności orzeczona z systemem dozoru elektronicznego w 2015 r. Wymiar s.d.e.

Kara ograniczenia wolności	2015	
	l.b.	[%]
Ogółem skazani na karę ograniczenia wolności	36549	100
w tym z s.d.e	126	0,3
do 3 miesięcy	43	34,1
pow. 3 mies. do 6 mies.	50	39,7
pow. 6 mies. do 12 mies.	58	46,0

Źródło: Sprawozdania statystyczne Ministerstwa Sprawiedliwości (opracowanie własne).

Wprawdzie w obecnym stanie prawnym stosowanie systemu dozoru elektro-
nicznego w ramach kary ograniczenia wolności zostało wyeliminowane, o czym
wspomniano wcześniej, jednak warto odnotować, że system dozoru elektro-
nicznego w praktyce najczęściej orzekany był w wymiarze dłuższym, tj. powyżej
6 miesięcy do 12 miesięcy (46,0%).

W celu bliższej charakterystyki praktyki sądowej dotyczącej orzekania kary
ograniczenia wolności w 2015 r. w tabeli 4a i 4b zostały przedstawione dane do-
tyczące zakresu stosowania poszczególnych form (postaci) tej kary.

Tabela 4 a. Skazania przez sądy rejonowe na karę ograniczenia wolności wśród ogółu osądzonych
z oskarżenia publicznego, prywatnego oraz w trybie art. 55 § 1 k.p.k. w zw. z art. 330 § 2 k.p.k.
z uwzględnieniem rodzajów nałożonych obowiązków oraz potrącenia w 2015 r.

Rodzaje nałożonych obowiązków oraz potrącenie	Razem	
	l.b.	[%]
Ogółem skazani	36781	100
Pozostanie w określonym miejscu, w tym	256	0,7
Orzeczone z potrąceniem uposażenia (art. 323 § 3 k.k.)	19	—
Wykonywanie nieodpłatnej pracy (art. 35§ 1 k.k. albo art. 34 § 1a p.1 k.k.)	35568	96,7
Dozór elektroniczny (art. 34 § 1a p. 2 k.k.)	119	0,3
Obowiązki z art. 72§ 1 p. 4–7a k.k. (art. 34 § 1a p. 3 k.k.)	1636	4,4
Potrącenie z wynagrodzenia za pracę (art. 35§ 2 k.k. albo art. 34 § 1a p. 4 k.k.)	341	0,9
Obowiązki lub świadczenie pieniężne (art. 36 § 2 k.k. albo art. 34 § 3 k.k.)	3935	10,7

Źródło: Sprawozdania statystyczne Ministerstwa Sprawiedliwości (opracowanie własne).

Tabela 4 b. Skazania przez sądy okręgowe na karę ograniczenia wolności za przestępstwa ścigane
z oskarżenia publicznego według rodzajów nałożonych obowiązków w 2015 r.

Rodzaje nałożonych obowiązków	Razem	
	l.b.	[%]
Ogółem skazani	34	100
Wykonywanie nieodpłatnej pracy (art. 35§ 1 k.k.)	33	97,1
Potrącenie z wynagrodzenia za pracę (art. 35§ 2 k.k.)	1	2,9
Orzeczenie obowiązków (art. 36§ 2 k.k.)	4	11,8

Źródło: Sprawozdania statystyczne Ministerstwa Sprawiedliwości (opracowanie własne).

Jeżeli chodzi o skazania na karę ograniczenia wolności przez sądy rejonowe,
to w 2015 r. najczęściej orzekaną formą tej kary było wykonywanie nieodpłatnej,
kontrolowanej pracy na cele społeczne. Karę ograniczenia wolności w tej formie

orzeczono wobec 96,7% skazanych. Pomijając przypadki skazania żołnierzy na karę ograniczenia wolności (ze względu na odmienny kształt prawny tej kary), forma wykonywania nieodpłatnej, kontrolowanej pracy na cele społeczne stanowiła nawet 97,4% ogółu orzeczonych kar ograniczenia wolności. Pozostałe formy, zwłaszcza nowa postać kary ograniczenia wolności z zastosowaniem systemu dozoru elektronicznego oraz tradycyjna postać — potrącenie z wynagrodzenia za pracę, były orzekane sporadycznie. Nieco częściej kara ograniczenia wolności orzekana była z uwzględnieniem obowiązków. Niestety, zgromadzone dane statystyczne nie pozwalają ustalić, czy wskazane formy kary ograniczenia wolności były orzekane osobno, czy łącznie. Łączne ich orzekanie umożliwiła nowela kodeksu karnego z dnia 20 lutego 2015 r. Warto też zwrócić uwagę na dane statystyczne zamieszczone w końcowej części tabeli 4a, dotyczące zakresu stosowania kary ograniczenia wolności z uwzględnieniem dodatkowych obowiązków oraz świadczenia pieniężnego (art. 36 § 2 k.k. uchylony przez ustawę z dnia 20 lutego 2015 r. oraz art. 34 § 3 k.k. dodany przez tę ustawę). Otóż te dodatkowe dolegliwości, które mogą być nałożone na skazanego na karę ograniczenia wolności, znalazły szersze zastosowanie, albowiem ich udział w ogólnej liczbie orzeczonych kar ograniczenia wolności (z wyłączeniem skazanych żołnierzy) osiągnął poziom 10,8%.

W kwestii skazań na karę ograniczenia wolności przez sądy okręgowe należy zauważyć, że wszystkie orzeczenia zostały podjęte w oparciu o przepisy obowiązujące przed reformą prawa karnego. Na ogólną liczbę 34 skazań na karę ograniczenia wolności w 33 wypadkach orzeczono wykonywanie nieodpłatnej kontrolowanej pracy na cele społeczne, w jednym wypadku — potrącenie części wynagrodzenia za pracę. W czterech wypadkach orzeczono obowiązki określone w art. 36 § 2 k.k.

Wracając do analizy danych przedstawionych w tabeli 1, dotyczącej struktury skazań za przestępstwa, należy zwrócić szczególną uwagę na dane statystyczne dotyczące zakresu stosowania nowej instytucji — tak zwanej kary mieszanej, stanowiącej połączenie krótkoterminowej kary pozbawienia wolności i kary ograniczenia wolności. W ciągu 6 miesięcy obowiązywania regulacji ujętej w art. 37b k.k. tak zwana kara mieszana została orzeczona wobec 735 skazanych, co stanowiło 0,3% wszystkich skazań. Wydaje się, że ta, stosunkowo niewielka, liczba wypadków orzekania kary mieszanej stanowi jednak zapowiedź szerszego jej zastosowania w praktyce, choć nie należy też oczekiwać, że będzie ona orzekana na szeroką skalę, albowiem instytucja tak zwanej kary mieszanej jest z założenia zarezerwowana do zastosowania w wypadku poważniejszych występów, a jej treść może przedstawiać bardzo wydatną dolegliwość. Toteż w praktyce wymiaru sprawiedliwości tak zwana kara mieszana może stanowić alternatywę nie tylko kary pozbawienia wolności z warunkowym zawieszeniem jej wykonania,

lecz przede wszystkim może zastępować surową karę bezwzględnego pozbawienia wolności.

Tabela 5. Kara mieszana. Wymiar kary pozbawienia wolności i kary ograniczenia wolności w 2015 r.

Kara mieszana	2015	
	l.b.	[%]
Ogółem	735	100
w tym:		
Kara pozbawienia wolności		
do 3 miesięcy	460	62,6
w tym war. zawiesz.	10	2,2
pow. 3 mies. do 6 mies.	275	37,4
w tym war. zawiesz.	7	0,9
Kara ograniczenia wolności*		
do 6 miesięcy	204	27,7
pow. 6 mies. do 1 roku	345	49,9
pow. 1 roku do 2 lat	184	25,0

*Nie uwzględniono dwóch orzeczeń

Źródło: Sprawozdania statystyczne Ministerstwa Sprawiedliwości (opracowanie własne).

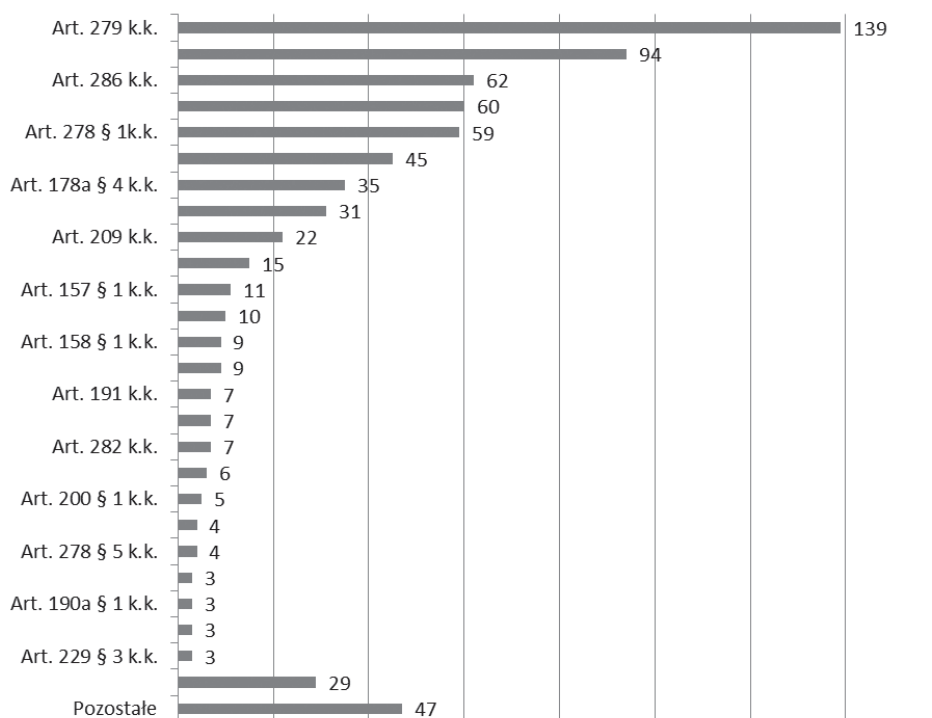
W tabeli 5 przedstawiono dane dotyczące wymiaru kary pozbawienia wolności i kary ograniczenia wolności, tj. kar składających się na orzeczoną tak zwaną karę mieszaną. Trzeba przypomnieć, że w ramach kary mieszanej kara pozbawienia wolności może być orzeczona w granicach od 1 miesiąca do 3 miesięcy włącznie, jeżeli wysokość górnej granicy ustawowego zagrożenia karą pozbawienia wolności wynosi mniej niż 10 lat, oraz w granicach od 1 miesiąca do 6 miesięcy, jeżeli wysokość górnej granicy ustawowego zagrożenia karą pozbawienia wolności wynosi 10 lat albo jest wyższa niż 10 lat, natomiast kara ograniczenia wolności może być wymierzana w granicach od 1 miesiąca do 2 lat włącznie. Należy dodać, że w świetle pierwotnego brzmienia art. 37b k.k. nie było przeszkód formalnych orzekania kary pozbawienia wolności z warunkowym zawieszeniem jej wykonania. Jednakże nowela kodeksu karnego z 11 marca 2016 r.¹¹, modyfikując treść art. 37b k.k., wyłączyła stosowanie przepisów art. 69–75 k.k., dotyczących warunkowego zawieszenia wykonania kary pozbawienia wolności.

W odniesieniu do struktury kary pozbawienia wolności trzeba stwierdzić, że karę tę najczęściej orzekano w wymiarze krótkim — do 3 miesięcy (62,6%), —

¹¹ Zob. ustawa z dnia 11 marca 2016 r. o zmianie ustawy — Kodeks postępowania karnego oraz niektórych innych ustaw, Dz.U. z 2016 r. poz. 437.

w nielicznych wypadkach (2,2%) warunkowo zawieszając jej wykonanie. Pozostałe orzeczone kary pozbawienia wolności w wymiarze od powyżej 3 miesięcy do 6 miesięcy stanowiły 37,4% ogółu orzeczonych kar, w tym 0,9% kar pozbawienia wolności w takim wymiarze warunkowo zawieszono. Z kolei w wypadku kary ograniczenia wolności najczęściej karę tę orzekano w wymiarze dłuższym, tj. od 6 miesięcy do 1 roku (49,9%), znacznie rzadziej w wymiarze 6 miesięcy (27,7%) oraz w wymiarze dłuższym, tj. od powyżej 1 roku do 2 lat (25,0%). Można zatem zauważyć, że w ramach orzeczonej tak zwanej kary mieszanej dominują krótkie kary bezwzględne pozbawienia wolności i dłuższe kary ograniczenia wolności.

Istotną kwestią związaną z tak zwaną karą mieszaną jest ustalenie, za jakie przestępstwa kara ta była wymierzana. Dane w tym zakresie przedstawia wykres 1.

Wykres 1. Rodzaje przestępstw, za które najczęściej orzekano tak zwaną karę mieszaną w sądach rejonowych w 2015 r.

Źródło: Sprawozdania statystyczne Ministerstwa Sprawiedliwości (opracowanie własne).

W sądach okręgowych orzeczono 6 razy karę mieszaną: za przestępstwo z „art. 151 do 154 kk” — 1, z art. 156 § 1 i 3 — 1, z ustawy o przeciwdziałaniu narkomanii z 2005 r. — 1, inne — 3.

Z przedstawionych danych, a także z dodatkowych ustaleń obejmujących ujętą w wykresie kategorię „Pozostałe”, wynika, że tak zwana kara mieszana najczęściej była orzekana za przestępstwa przeciwko mieniu. W ramach tej grupy przestępstw tak zwaną karę mieszaną wymierzono 399 skazanym na ogólną liczbę 735 orzeczonych kar mieszanych, co stanowiło 54,3% ogółu orzeczonych kar mieszanych. Spośród grupy przestępstw przeciwko mieniu tak zwana kara mieszana najczęściej była orzekana za przestępstwa: kradzieży z włamaniem — 139 wypadków, rozbój — 94, oszustwo — 62, kradzież — 45 z art. 278 § 1 k.k. i 1 z art. 278 § 2 k.k., kradzież rozbójniczą — 15, wymuszenie rozbójnicze — 7 wypadków. Stosunkowo często tak zwana kara mieszana była orzekana za przestępstwa przeciwko rodzinie i opiece. Na taką karę skazano 69 sprawców, w tym 45 sprawców za przestępstwo z art. 207 § 1 k.k., 22 — z art. 209 k.k. oraz 2 — z art. 207 § 2 k.k. Kolejna grupa przestępstw, która wyróżnia się z punktu widzenia częstości stosowania tak zwanej kary mieszanej, to przestępstwa z ustawy o przeciwdziałaniu narkomanii. Z tej grupy przestępstw karę mieszaną orzeczono wobec 61 sprawców, w tym 29 sprawców przestępstwa z art. 62 ustawy. Należy dodać, że w ramach wyróżnionej w wykresie kategorii „Pozostałe”, za które orzeczono tak zwaną karę mieszaną, mieściły się po 2 wypadki skazań za przestępstwa: z art. 156 k.k., 158 § 2 k.k., 177 § 2 k.k., 178 k.k. w zw. z art. 177 § 1 k.k. i z art. 222 k.k. oraz po jednym wypadku za przestępstwa: z art. 159 k.k., 177 § 1 k.k., 202 § 3 k.k., 231 k.k., 233 k.k., 284 k.k., 289 § 1 k.k., 289 § 2 k.k., 289 § 3 k.k. i z art. 300 k.k.

W ramach charakterystyki struktury skazań, przedstawionej w tabeli 1, trzeba zatrzymać się nad rolą grzywny samoistnej w polityce karnej. Niestety, w tym obszarze nie nastąpiły wyraźne zmiany. W 2015 r. udział grzywny samoistnej w strukturze skazań ukształtował się na poziomie 21,7% i był większy zaledwie o 0,4% od odnotowanego w 2010 r. i w 2014 r. Oznacza to, że grzywna samoistna nadal nie odgrywa w polityce karnej takiej roli, jaką wyznaczył jej ustawodawca. Zgodnie z założeniami reformy prawa karnego grzywna samoistna miała być karą najczęściej orzekaną. Docelowo oczekuje się, że kara ta będzie stanowić 60% ogółu orzeczonych kar. Wydaje się, że osiągnięcie takiego rezultatu wymaga zasadniczej zmiany modelu reagowania na przestępstwa, który to proces wymaga dłuższego czasu i konsekwencji w jego realizacji, a przede wszystkim zmiany nastawienia praktyków prawa w podejmowaniu rozstrzygnięć, które w rezultacie nadają kształt polityce karnej.

Pozytywne zmiany zarysowały się w odniesieniu do stosowania warunkowego umorzenia postępowania karnego, przy czym zaznaczyły się one już w 2014 r., w którym udział tego środka probacyjnego powiększył się z 5,2% w 2005 r. i 5,3% w 2010 r. do 7,9% ogółu osadzonych. Dalszy wzrost nastąpił w 2015 r., w którym warunkowe umorzenie postępowania stanowiło już 8,1% ogółu osadzonych. Wydaje się, że rola warunkowego umorzenia postępowania w praktyce orzeczniczej sądów w przyszłości może wzrosnąć, zwłaszcza że podstawy stosowania tego

środka reakcji karnej zostały poszerzone w wyniku przesunięcia granicy możliwości stosowania z 3 lat do 5 lat pozbawienia wolności, a ponadto ustawa z dnia 11 marca 2016 r. o zmianie ustawy — Kodeks postępowania karnego oraz niektórych innych ustaw¹² uchyliła art. 59a k.k., przewidujący możliwość stosowania instytucji umorzenia kompensacyjnego.

W kwestii innych sposobów reakcji karnej w postaci orzeczenia wyłącznie środka karnego, odstąpienia od wymierzenia kary oraz orzeczenia środka poprawczego i wychowawczego trzeba stwierdzić, że tak jak dotychczas, również w 2015 r. tego rodzaju instytucje były orzekane rzadko.

Analizując problem zmian w strukturze środków reakcji karnej w określonym czasie, trzeba oczywiście mieć na względzie nie tylko zmiany stanu prawnego w zakresie środków i sposobów reagowania na przestępczość, lecz należy także dokonać ustaleń w przedmiocie struktury przestępstw skazanych, albowiem zmiany w orzecznictwie sądowym mogą wynikać nie tylko z reorientacji polityki kryminalnej, lecz mogą być także konsekwencją zmian w strukturze przestępczości. Ramy opracowania i jego objętość nie pozwalają bliżej przyjrzeć się strukturze przestępczości skazanych w analizowanych latach. Niemniej na kilka wybranych przestępstw warto zwrócić uwagę. Chodzi mianowicie o problem kar orzeczonych w 2010 r.¹³ i w 2015 r. za pięć wybranych przestępstw, stanowiących w 2015 r. łącznie niemal połowę (48,2%) ogółu przestępczości, za którą nastąpiły skazania. Porównanie sposobów karania we wskazanych latach pozwoli w szczególności na ustalenie, czy reforma prawa karnego z 2015 r. miała znaczenie dla modelu reagowania na poszczególne przestępstwa, a jeśli tak, to jakie? Do badanych przestępstw należały następujące przestępstwa: kradzież (art. 278 k.k.), kradzież z włamaniem (art. 279 k.k.), oszustwo (art. 286 k.k.), prowadzenie pojazdu w stanie nietrzeźwości lub pod wpływem środka odurzającego (art. 178 a k.k.) oraz naruszenie zakazu sądowego (art. 244 k.k.).

Należy zacząć od przestępstwa kradzieży (art. 278 k.k.). Dane dotyczące skazań za to przestępstwo przedstawia tabela 6.

Porównując kary orzeczone za przestępstwo kradzieży w 2010 r. i w 2015 r., trzeba przede wszystkim zauważyć, że w 2015 r. nastąpił pewien wzrost represji karnej. Świadczy o tym wyraźnie wyższy (o 8,3%) udział orzeczonych kar bezwzględnego pozbawienia wolności i znaczący spadek (o 13,7%) udziału orzeczonych kar pozbawienia wolności z warunkowym zawieszeniem ich wykonania. Jednocześnie powiększył się (o 5,9%) udział orzeczonych kar ograniczenia wolności. Nieznaczne różnice wystąpiły w wypadku orzeczonych grzywien samoistnych, których udział w strukturze kar orzeczonych w 2015 r. zmniejszył się o 0,8%. Trze-

¹² Dz.U. z 2016 r. poz. 437.

¹³ Źródłem danych statystycznych za rok 2010 jest opracowanie T. Szymanowskiego, *Przestępczość i polityka karna w Polsce w świetle faktów i opinii społeczeństwa w okresie transformacji*, Warszawa 2012, s. 160–163 i 165–166.

Tabela 6. Kary i warunkowe umorzenie postępowania orzeczone za przestępstwo kradzieży (art. 278 k.k.)

Orzeczone kary i warunkowe umorzenia postępowania	Kradzież (art. 278 k.k.)			
	2010		2015	
	l.b.	[%]	l.b.	[%]
Ogółem skazani	39 356	100	25 671	100
Kara pozbawienia wolności (ogółem)	29 070	73,9	17 589	68,5
— bezwzględna	4591	11,7	5131	20,0
— z warunkowym zawieszeniem	24 479	62,2	12 458	48,5
Kara ograniczenia wolności	6104	15,5	5492	21,4
w tym				
— z warunkowym zawieszeniem	b.d.		18	0,3
Kara mieszana	x		64	0,2
Grzywna samoistna	4182	10,6	2516	9,8
w tym				
— z warunkowym zawieszeniem	b.d.		53	2,1
Warunkowe umorzenie postępowania (% osądzonych)	b.d.		1162	4,1
Środki poprawcze i wychowawcze	b.d.		1	0,0
Orzeczone wyłącznie środek karny	b.d.		8	0,0
Odstąpiono od wymierzenia kary	b.d.		5	0,0

Źródło: Sprawozdania statystyczne Ministerstwa Sprawiedliwości (opracowanie własne).

ba dodać, że w strukturze skazań odnotowano także 64 skazania na tak zwaną karę mieszaną, która w pewnej części wiąże się z pozbawieniem skazanego wolności. Można zatem stwierdzić, że w wypadku przestępstwa kradzieży zmniejszenie zakresu stosowania kary pozbawienia wolności z warunkowym zawieszeniem jej wykonania spowodowało przede wszystkim wzrost odsetka orzeczonych kar bezwzględnego pozbawienia wolności, zaś w mniejszym stopniu wzrost odsetka orzeczonych kar ograniczenia wolności. Być może zaobserwowane zmiany w strukturze kar orzeczonych za przestępstwo kradzieży z 2015 r. wiązały się ze zmianą progu wartości przedmiotu wykonawczego, który został podwyższony na mocy ustawy z dnia 27 września 2013 r. o zmianie ustawy — Kodeks postępowania karnego oraz niektórych innych ustaw¹⁴.

Kary i inne środki orzeczone za przestępstwo kradzieży z włamaniem (art. 279 k.k.) ukazuje tabela 7.

Na wstępie trzeba odnotować, że kradzież z włamaniem należy do przestępstw „poważniejszych”, o znacznej społecznej szkodliwości. W sankcji za to przestęp-

¹⁴ Dz.U. z 2013 r. poz. 1247.

Tabela 7. Kary i warunkowe umorzenie postępowania orzeczone za przestępstwo kradzieży z włamaniem (art. 279 k.k.)

Orzeczone kary i warunkowe umorzenia postępowania	Kradzież z włamaniem (art. 279 k.k.)			
	2010		2015	
	l.b.	[%]	l.b.	[%]
Ogółem skazani	16 861	100	13 104	100
Kara pozbawienia wolności (ogółem)	16 764	99,4	12 241	93,4
— bezwzględna	4317	25,6	4104	31,3
— z warunkowym zawieszeniem	12 447	73,8	8 137	62,1
Kara ograniczenia wolności	67	0,4	582	4,4
w tym				
— z warunkowym zawieszeniem	b.d.		4	0,7
Kara mieszana	x		139	1,1
Grzywna samoistna	30	0,2	138	1,0
w tym				
— z warunkowym zawieszeniem	b.d.		9	6,5
Warunkowe umorzenie postępowania (% osądzonych)	b.d.		67	0,5
Środki poprawcze i wychowawcze	b.d.		3	0,0
Orzeczone wyłącznie środek karny	b.d.		1	0,0
Odstąpiono od wymierzenia kary	b.d.		1	0,0

Źródło: Sprawozdania statystyczne Ministerstwa Sprawiedliwości (opracowanie własne).

stwo figuruje wyłącznie kara pozbawienia wolności od roku do 10 lat. Należy jednak mieć na uwadze, że po reformie prawa karnego z 2015 r. do sprawcy przestępstwa kradzieży z włamaniem można zastosować tak zwaną karę mieszaną. Ponadto przepis art. 283 k.k. przewiduje wypadek mniejszej wagi, który zagrożony jest karą pozbawienia wolności od 3 miesięcy do 5 lat. Jednakże, zgodnie z art. 37 a k.k., ustawowe zagrożenie (tak, jak w wypadku przestępstwa kradzieży z art. 278 § 1 k.k.) obejmuje także grzywnę i karę ograniczenia wolności.

Dane zamieszczone w tabeli 7 pozwalają zaobserwować pewne zmiany w strukturze kar orzeczonych za przestępstwo kradzieży z włamaniem w 2015 r. Choć nadal w strukturze kar orzeczonych wyraźnie dominuje kara pozbawienia wolności (93,4% ogółu skazań), to wśród tych kar znacząco zmniejszył się (o 11,7%) udział orzeczonych kar pozbawienia wolności z warunkowym zawieszeniem, natomiast powiększył się (o 5,7%) udział kar bezwzględnego pozbawienia wolności. W 2015 r. odsetek skazań na karę bezwzględnego pozbawienia wolności za przestępstwo kradzieży z włamaniem wynosił 31,3%, podczas gdy w 2010 r. osiągnął poziom 25,6%. Z pozbawieniem skazanego wolności wiąże się

także tak zwana kara mieszana, która spośród analizowanych przestępstw najczęściej była wymierzana za przestępstwo kradzieży z włamaniem. Udział tej kary w strukturze kar orzeczonych wynosił 1,1%. Jednakże, jeżeli obok orzeczonych kar bezwzględnego pozbawienia wolności uwzględną się dodatkowo fakt wymierzenia kary pozbawienia wolności w ramach kary mieszanej, okazuje się, że bezwzględne pozbawienie wolności zastosowano wobec 32,4% skazanych za przestępstwo kradzieży z włamaniem. Nie takich rezultatów reformy prawa karnego oczekiwano. Zarówno w wypadku przestępstwa kradzieży, jak i przestępstwa kradzieży z włamaniem wydatne ograniczenie stosowania kary pozbawienia wolności z warunkowym zawieszeniem spowodowało powiększenie zakresu orzekania kary bezwzględnego pozbawienia wolności. Należy jednak wyraźnie podkreślić, że równocześnie w strukturze kar orzeczonych powiększył się (o 4,0%) udział orzeczonych kar ograniczenia wolności, lecz ten wzrost był mniejszy niż w wypadku wzrostu udziału kary bezwzględnego pozbawienia wolności. Niewielką rolę wśród kar orzeczonych za przestępstwo kradzieży z włamaniem odgrywała grzywna samoistna. Udział tego rodzaju kary w strukturze kar orzeczonych wynosił 0,2% w 2010 r. i 1,1% w 2015 r.

Tabela 8. Kary i warunkowe umorzenie postępowania orzeczone za przestępstwo oszustwa (art. 278 k.k.)

Orzeczone kary i warunkowe umorzenia postępowania	Oszustwo (art. 286 k.k.)			
	2010		2015	
	l.b.	[%]	l.b.	[%]
Ogółem skazani	30 354	100	24 494	100
Kara pozbawienia wolności (ogółem)	29 548	97,3	20 740	84,7
— bezwzględna	3202	10,5	3767	15,4
— z warunkowym zawieszeniem	26 346	97,3	16 973	69,2
Kara ograniczenia wolności	290	1,0	1707	7,0
w tym				
— z warunkowym zawieszeniem	b.d.		39	2,3
Kara mieszana	x		62	0,2
Grzywna samoistna	516	1,7	1981	8,1
w tym				
— z warunkowym zawieszeniem	b.d.		62	3,1
Warunkowe umorzenie postępowania (% osądzonych)	b.d.		1136	4,2
Środki poprawcze i wychowawcze	b.d.		1	0,0
Orzeczone wyłącznie środek karny	b.d.		3	0,0
Odstąpiono od wymierzenia kary	b.d.		23	0,0

Źródło: Sprawozdania statystyczne Ministerstwa Sprawiedliwości (opracowanie własne).

Ważne zmiany nastąpiły w karaniu za przestępstwo oszustwa (art. 286 k.k.).

Z danych zawartych w tabeli 8 wynika, że również wśród kar orzeczonych za przestępstwo oszustwa dominują kary pozbawienia wolności, które stanowiły w 2010 r. — 97,3%, a w 2015 r. — 84,7% ogółu skazań. Jednakże bardzo wyraźnie zmniejszył się (o 28,1%) udział kar pozbawienia wolności z warunkowym zawieszeniem (z 97,3% w 2010 r. do 69,2% w 2015 r.), przy niewielkim (o 4,9%) wzroście udziału kary bezwzględnej pozbawienia wolności (z 10,5% w 2010 r. do 15,4% w 2015 r.). Równocześnie znacząco powiększył się (o 15,1%) udział kar nieizolacyjnych, tj. kary ograniczenia wolności — o 6,0% (z 1,0% w 2010 r. do 7,0% w 2015 r.) oraz grzywny samoistnej — o 6,4% (z 1,7% w 2010 r. do 8,1% w 2015 r.). Tak więc w wypadku reakcji karnej na przestępstwo oszustwa, zgodnie z założeniami reformy prawa karnego, kara pozbawienia wolności z warunkowym zawieszeniem została zastąpiona przede wszystkim przez grzywnę samoistną i karę ograniczenia wolności, lecz w pewnym stopniu także przez karę bezwzględną pozbawienia wolności. Warto też zwrócić uwagę na znaczącą rolę w praktyce orzeczniczej warunkowego umorzenia postępowania, które stanowiło 4,2% ogółu osadzonych za przestępstwo oszustwa.

Strukturę skazań za przestępstwo prowadzenia pojazdu w stanie nietrzeźwości lub pod wpływem środka odurzającego ukazuje tabela 9.

Tabela 9. Kary i warunkowe umorzenie postępowania orzeczone za przestępstwo prowadzenia pojazdu w stanie nietrzeźwości lub pod wpływem środka odurzającego (art. 178 a k.k.)

Orzeczone kary i warunkowe umorzenia postępowania	Prowadzenie pojazdu w stanie nietrzeźwości (art. 178 a k.k.)			
	2010		2015	
	l.b.	[%]	l.b.	[%]
Ogółem skazani	125 357	100	57 413	100
Kara pozbawienia wolności (ogółem)	53 013	42,3	26 722	46,5
— bezwzględna	2048	1,6	4963	8,6
— z warunkowym zawieszeniem	50 965	40,6	21 759	37,9
Kara ograniczenia wolności	22 763	18,2	6347	11,0
w tym				
— z warunkowym zawieszeniem	b.d.		51	0,8
Kara mieszana	x		44	0,0
Grzywna samoistna	49 560	39,5	24 254	42,2
w tym				
— z warunkowym zawieszeniem	b.d.		81	0,3
Warunkowe umorzenie postępowania (% osadzonych)	2388	b.d.	2110	3,5
Środki poprawcze i wychowawcze	b.d.		8	0,0
Orzeczony wyłącznie środek karny	21	0,0	38	0,0
Odstąpiono od wymierzenia kary	b.d.		33	0,0

Źródło: Sprawozdania statystyczne Ministerstwa Sprawiedliwości (opracowanie własne).

Analizując dane za przestępstwo prowadzenia pojazdu w stanie nietrzeźwości lub pod wpływem środka odurzającego, przede wszystkim należy zauważyć, że w 2015 r. wyraźnie zmniejszyła się liczba skazań za to przestępstwo (ze 125 357 w 2010 r. do 57 413 w 2015 r.). Niewątpliwie jest to następstwo uchylecia przepisu art. 178 a § 2 k.k. na mocy ustawy z 27 września 2013 r. o zmianie ustawy — Kodeks postępowania karnego oraz niektórych innych ustaw¹⁵ i związanej z tym kontrawencjonalizacji bezwypadkowego prowadzenia innego pojazdu niż mechaniczny w stanie nietrzeźwości lub pod wpływem środka odurzającego. Wydaje się, że fakt ten miał istotne znaczenie dla obrazu orzeczonych kar, co uwidaczniają dane przedstawione w tabeli 9.

Wprawdzie w 2015 r., tak jak w 2010 r., w strukturze orzeczonych kar nadal istotną pozycję zajmuje kara pozbawienia wolności, należy jednak zauważyć, że wśród tych kar wydatnie powiększył się (o 7,0%) udział kar bezwzględnego pozbawienia wolności (z 1,6% w 2010 r. do 8,6% w 2015 r.), a tylko o 2,7% zmniejszył się udział kar pozbawienia wolności z warunkowym zawieszeniem. Jednocześnie nieco powiększył się (o 2,7%) udział orzeczonych grzywien samoistnych (z 39,5% w 2010 r. do 42,2% w 2015 r.), przy wydatnym zmniejszeniu (o 7,2%) udziału orzeczonych kar ograniczenia wolności (z 18,2% w 2010 r. do 11,0% w 2015 r.). O takim obrazie karania mogło zadecydować wyłączenie z zakresu art. 178 a k.k. czynów drobnych, o niewielkiej społecznej szkodliwości, które obecnie stanowią wykroczenia. Nie zmienia to jednak faktu niewielkiego spadku udziału kary pozbawienia wolności z warunkowym zawieszeniem wykonania w strukturze orzeczonych kar.

W ostatniej tabeli przedstawiono strukturę skazań za przestępstwo naruszenia zakazu sądowego (art. 244 k.k.).

W wypadku przestępstwa naruszenia zakazu sądowego uwagę zwraca również wydatny spadek liczby skazań za to przestępstwo (z 30 320 w 2010 r. do 13 062 w 2015 r.). Jak wiadomo — skazania za przestępstwo z art. 244 k.k. były w dużym stopniu determinowane liczbą skazań za niestosowanie się do orzeczonego zakazu prowadzenia pojazdów. Tymczasem liczba orzeczonych zakazów prowadzenia pojazdów, która jeszcze w 2010 r. wynosiła 148 028, w 2014 r. zmniejszyła się do 68 261, a w 2015 r. — do 53 162.

Prawdopodobnie fakt ten wpłynął także na zmniejszenie liczby skazań za przestępstwo naruszenia zakazu sądowego i w konsekwencji na wyraźne i bardzo pozytywne zmiany w orzecznictwie sądów w porównywanych latach. Przede wszystkim znacząco zmniejszył się (o 23,8%) udział skazań na karę pozbawienia wolności z warunkowym zawieszeniem wykonania (z 66,4% w 2010 r. do 42,6% w 2015 r.). Jednocześnie nieco zmniejszył się (o 2,1%) udział skazań na karę bezwzględnego pozbawienia wolności. W rezultacie wydatnie powiększył się (o 14,7%) udział ska-

¹⁵ Dz.U. z 2013 r. poz. 1247.

Tabela 10. Kary i warunkowe umorzenie postępowania orzeczone za przestępstwo naruszenia zakazu sądowego (art. 244 k.k.)

Orzeczone kary i warunkowe umorzenia postępowania	Naruszenia zakazu sądowego (art. 244 k.k.)			
	2010		2015	
	l.b.	[%]	l.b.	[%]
Ogółem skazani	30 320	100	13 062	100
Kara pozbawienia wolności (ogółem)	25 704	84,8	7687	58,8
— bezwzględna	5580	18,4	2126	16,3
— z warunkowym zawieszeniem	20 124	66,4	5561	42,6
Kara ograniczenia wolności	2297	7,6	2431	18,6
w tym				
— z warunkowym zawieszeniem	b.d.		25	1,0
Kara mieszana	x		31	0,2
Grzywna samoistna	2319	7,6	2910	22,3
w tym				
— z warunkowym zawieszeniem	b.d.		18	0,0
Warunkowe umorzenie postępowania (% osądzonych)	—		65	0,5
Środki poprawcze i wychowawcze	—		1	0,0
Orzeczone wyłącznie środek karny	2	0,0	2	0,0
Odstąpiono od wymierzenia kary	—		10	0,0

Źródło: Sprawozdania statystyczne Ministerstwa Sprawiedliwości (opracowanie własne).

zań na grzywnę samoistną (z 7,6% w 2010 r. do 22,3% w 2015 r.) oraz (o 11,0%) na karę ograniczenia wolności (z 7,6% w 2010 r. do 18,6% w 2015 r.). Można zatem stwierdzić, że w wypadku przestępstwa naruszenia zakazu sądowego zmiany w orzecznictwie sądów w 2015 r. były zgodne z celem reformy prawa karnego.

Przedstawiona analiza praktyki wymiaru sprawiedliwości w 2010 r. i w 2015 r. pozwala na sformułowanie pierwszych, ostrożnych ocen dotyczących rezultatów reformy prawa karnego z 2015 r. Niewątpliwie reforma prawa karnego w pewnym stopniu wpłynęła na zmiany w polityce karnej, lecz nie wszystkie zmiany w orzecznictwie sądów są zgodne z oczekiwaniami i realizują cele reformy. Przede wszystkim zarysowała się tendencja do ograniczenia orzekania kary pozbawienia wolności z warunkowym zawieszeniem jej wykonania. Zapewne będzie ona kontynuowana i pogłębiona w kolejnych latach, jako że jest odbiciem zmienionych uregulowań. Jednakże zmniejszenie roli kary pozbawienia wolności z warunkowym zawieszeniem jej wykonania w polityce karnej w pewnym stopniu przyczyniło się do zwiększenia znaczenia kary bezwzględnego pozbawienia wolności. Szczególny niepokój budzi znaczący wzrost liczby skazań na karę bez-

względne pozbawienia wolności (z 35 633 w 2014 r. do 40 256 w 2015 r.), przy zmniejszających się rozmiarach przestępczości. Może to świadczyć o rosnącym znaczeniu surowej represji karnej. Równocześnie wzrosło znaczenie kary ograniczenia wolności, co należy ocenić pozytywnie. Niestety, niewielkie zmiany nastąpiły w stosowaniu grzywny samoistnej (w skali ogólnej wzrost o 0,4%). Nadal jest ona orzekana zbyt rzadko (na przykład za przestępstwo kradzieży odsetek orzeczonych grzywien samoistnych wynosił 9,8%, natomiast kar bezwzględne pozbawienia wolności — aż 20%). Pozytywnie należy ocenić praktykę orzekania tak zwanej kary mieszanej, która zgodnie z założeniami reformy znalazła zastosowanie w szczególności do sprawców przestępstw „poważniejszych” (na przykład kradzież z włamaniem czy rozbój). Pożądane wydaje się zwiększenie zakresu stosowania tak zwanej kary mieszanej — zwłaszcza „kosztem” surowszych kar bezwzględne pozbawienia wolności. Na podkreślenie zasługuje ponadto zarysowana tendencja do zwiększania częstości stosowania warunkowego umorzenia postępowania.

Kończąc, trzeba podkreślić, że proces racjonalizacji polityki karnej dopiero się rozpoczął. Toteż pełna ocena realizacji założeń reformy prawa karnego będzie możliwa za kilka lat. Jednakże już wstępne wyniki badań wskazują, że w pewnych obszarach praktyka orzecznicza sądów wymaga korekty.

Penal policy of courts in the context of criminal law reform. Preliminary research results

Summary

The subject matter of the article is the penal policy of courts of law implemented in 2005 and 2010, and in the years 2014–2015, presented based on court statistics. The principal objective of the discussion is to find the answer to the question of whether the penal code reform implemented by the Act of 20 February 2015, which became effective on 1 July 2015, brought about the expected changes in the jurisprudence. The preliminary results of the research demonstrated that the penal code reform did to an extent result in the expected changes in the penal policy, because, after its implementation, the extent to which the penalty of imprisonment with conditional suspension of its enforcement was imposed decreased, and the importance of the penalty of restriction of liberty increased. Also, the importance of the so-called mixed penalties increased. However, contrary to the expectations, the importance of unconditional imprisonment did not decrease and, instead, its share increased from 12.1% in 2014 to 14.4% in 2015.

Keywords: penal policy, penal law reform, penalty of imprisonment, so-called mixed penalty, penalty of restriction of liberty, fine, conditional suspension of enforcement of penalty.